ئەنتۆلۆژیای دەنگ.. بەختیار محەمەد

دەنگ: گەورەترین نیشانەی زیندووییە (گەورەترین نیشانەی ژیان). دەنگ چ خۆش بێ چ ناخۆش، نیشانەی ژیانە (نیشانەی بوون). تەنانەت لە جەنگەکانیشدا، بەر لە مەرگ و کوشت و کوشتار، دەنگ (هاوار و ناڵە و قیژە و قریشکە و گرمە و زرمە و ڕمبە…) هەیە. لە کوێدا دەنگ هەبوو، لەوێشدا ژیان هەیە. ناوەرۆکی ژیان دەنگە: دەنگە جیاوازەکان. تەقینەوە گەورەکەی سەرەتای دروست بوونی گەردوون، دەنگە (دەنگ بوو). واتە سەرەتای دروست بوونی گەردوون دەنگە؛ کە منداڵیش (کۆرپەلەش) لە دایك دەبێ، هەر لە یەکەمین چرکە و ساتەوەختی بەجێ هێشتنی پزدان، دەنگی دێ (بە گریانەوە دێتە ناو ژیان)؛ کەواتە سەرەتای بوون و ژیان دیسان دەنگە؛ تا ژیان هەبێ دەنگ هەیە، کە دەنگ نەما، مەرگ هەیە (دەبێ بزانین بێدەنگیی مەرگ دەگەیەنێ: مەرگی واقیعی و مەرگی ڕەمزی. مەرگی واقیعی مەرگی فیزیکییە، لێ مەرگی ڕەمزی مەرگی پێویستی بێدەنگبوونمانە لەبەر هەر هۆیەکی ئەرێنی و نەرێنی بێ. هەڵبەت ئێمە کە بێدەنگ دەبین، دەنگ دەمرێ. ئا ئەم بێدەنگییە خۆکردە مەرگێکی ڕەمزییە). ڕاستییەکەی مادەم جەوهەرێکی ژیان (بوون) بریتیە لە دەنگ، کەواتە هەموو بێدەنگییەك – هەر هیچ نەبێ بە ڕوواڵەت – دژی ئەم جەوهەرەیە. ئێمە نابێ لێرە ئەوەێ لەبیر بکەین، کە بە شێوە بەرهەستە فیزیکییەکە باسی دیاردەی دەنگ دەکەین، واتە بە شێوە مادییەکەی، نەك بە شێوە مەعنەوی و سایکۆلۆژییەکەی. لە ڕاستیشدا لە دەرەوەی مەجازدا (ڕەمزدا)، دەنگ دیاردەیەکی بەرهەستی فیزیکییە و بەرهەمی ڕووداو و دیاردە سروشتی و مادییەکانە. لە سروشتدا و لە ژیانی مرۆڤدا، یان دەنگ هەیە، یان بێدەنگی هەیە. واتە، کە دەنگ نەبوو، بە حەتمی بێدەنگیی هەیە. مەرگیش بێدەنگییەکی ڕەهایە، کە کۆتایی بە دەنگە زیندووەکانی ژیان دەهێنێ. ژیان بەردەوامە و مەرگ بەردەوامە. واتە دەنگ بەردەوامە و بێدەنگیش بەردەوامە؛ تا دەنگ هەبێ، بێدەنگیش هەیە. ئا ئەم لێکدژییە لە نێوان دەنگ و بێدەنگیدا، یاسای دیالیکتیکی ژیان و بوونە. واتە بێدەنگی مەرجی بوونی دەنگە. هەروەك چۆن مەرگیش – لە ناو یاساکانی سروشتدا – مەرجی بوونی ژیانە. (1)

ڕاستییەکەی بێدەنگی (چ بە بارە فیزیکییەکەی بێ، چ بە بارە

ڕەمزییەکەی) عەدەمە. ژیان (بوون) نابێ بێدەنگ بێ. مرۆڤ بێ دەنگ دەبێ – بۆ چەند ساتێك – بەڵام گوێ لە دەنگی ئەوانی دیکە و لە دەنگی دیکەی دەرەوەی خۆی دەگرێ: گۆرانی، ئاخێوەر، باڵندە، هاژەی ڕووبار، گڤەی با… تاد. (2) ئێمە کە دەشمرین بێ مودەتێك کەس و کارمان بارانی دەنگمان بەسەردا دەبارێنن (گریە و شین و ڕۆڕۆ). ئەمە هاواری ژیانە و گریانی ژیانە: ژیان (ئیرۆس) پێ بە دەم و بەوپەڕی هێزی خۆی بەرانبەر بە مەرگ (بێدەنگی = ناتانۆس) هاوار دەکا و دەقیژێنێ و دەنەڕێنێ؛ بەڵام بەداخەوە لە ساتەوەختی مەرگدا بێدەنگی سەردەکەوێ؛ لێ جارێکی دیکە و لە شوێنێکی دیکەدا، ژیان دووبارە دەنگی دێتەوە (لە ساتەوەختی لەدایك بووندا). بەڵێ، ژیان بەم شێوەیە بە دەنگی خۆی، مەرگ (بێدەنگی و عەدەم) هەراسان دەکا.

دەبێ بزانین، کە ژیان بێ پشوودان بێدەنگ دەبێ، جیاوازە لە بێدەنگی ئەبەدیی مەرگ. ئێمە بێ دەنگ دەبین، تا بیر بکەینەوە (خەیاڵ بکەین)، تا گوێمان لە دەنگی ئەوانی دیکە بێ. ژیان لە کاتی داهێناندا بێ دەنگ دەبێ، هەروەها لە کاتی مەرگیشدا؛ بەڵام لە یەکەمدا ئیرۆس هەیە، لە دووەمیشدا ساناتۆس. لە یەکەمیاندا ژیان خۆی نوێ دەکاتەوە، بەڵام لە دووەمیاندا ژیان خۆی وێران دەکا. لە ناو هەموو داهێنانێکدا نوێ بوونەوەی ژیان هەیە (سەرەتای نوێ بوونەوەی ژیان بە پشووی بێدەنگی دەست پێ دەکا)؛ بە پێی چیرۆکی ((سفری تەکوین)) ی (تەورات) یش، ئەو کاتەی، کە خوا لە شەش ڕۆژەکەدا گەردوونی دروست کرد و لە حەوتەمین ڕۆژیشدا پشووی دا، سەرەتا (بەر لە دروستکردنەکەی) پشوو و بێدەنگی هەبوو. واتە پێشتر خوا – بە بێدەنگی – بیری لە داهێنانی دروستکردنی گەردوون دەکردەوە (بە ئادەم و حەوا و گشت گیانلەبەرێکیشەوە). لەمەوە هەموو داهێنانێك پێویستی بە بیرکردنەوەی پێشوەختی بێدەنگانە هەیە (واتە پێویستی بە ڕامان و تێڕامان هەیە). لە ڕاستیشدا هەموو بیرکردنەوەیەك خۆی لە خۆیدا لە بێدەنگیدا فەراهەم دێ. واتە خەیاڵ و بیرکردنەوە لە بێدەنگیدا سەر هەڵدەدەن، نەك لە ژاوە ژاو و هەرا و هۆریادا. خۆ ئەگەر خوا تەنیا نەبا نەیدەتوانی – بە باشی و بە ئاشتی – گەردوون بخوڵقێنێ. داهێنەر سەرەتا تەنیایە، بێدەنگە؛ واتە تەنیا خۆیەتی و لەگەڵ خۆیدا بیر دەکاتەوە و دەژی؛ ئەمەش پێویستی بە بێدەنگی فیزیکی و بابەتەکی (مەوزوعی) هەیە. ئایا هیچ شاعیرێك هەیە بتوانێ لە قەرەباڵغیدا (لە چایخانە و گازینۆدا) شیعر بنووسێ و داهێنان بکا (تەنها مەگەر وەك سۆفی بە تەواوی گوێ لە دەنگی ناوەوەی خۆی بگرێ و گفتوگۆ لەگەڵ ناخی خۆیدا بکا)؟ داهێنەر ئەو کەسەیە، کە تەنها خۆیەتی، کە تەنها خۆی سەرووەری

گەردوونە. هەربەڕاستیش داهێنەر خواوەندە، خواوەندی بوارەکەی خۆیەتی.

بێدەنگییەکیش هەیە، کە لە ترس و لە سەرسوڕمانەوە لە دایك دەبێ و سەر هەڵدەدا. لە ئەلیادەدا هاتووە دەڵێ: {ئۆدیسیۆس} ((وەها دوا. ئەوانی دیکەش لەبەر خەمی زۆر و سەرسوڕمانی زۆریان لە قسە توندەکانی، لە بێدەنگییەکی تەواودا گوێیان لێ ڕاگرتبوو. ئاخییەکانیش بۆ ماوەیەکی زۆر هەروا بە بێدەنگی مانەوە)).(3) هەڵبەت ئێمە لە حاڵەتی ترس و سەرسوڕماندا بێدەنگ دەبین و دەحەپەسێین. هەموو حەپەسانێکیش، بێدەنگی (دەم بەشبوونەوەی) بە دواوەیە. ئەم بێدەنگییە بێدەنگییەکی نەرێنییە، ترس و حەپەسان بەرهەمی دەهێنن. هەڵبەت بێدەنگی پاش هەموو حەپەسانێك نەرێنیی نییە. حەپەسان هەیە بەرهەمی جوانیی شتی لەناکاوی خۆش و شیرینە. ترس جیایە لە حەپەسان؛ ئەگەرچی هەندێك جار و لە هەندێك بار و هەڵوێستدا لەگەڵ یەکدا دێن، وەك لە بەیتە شیعرییەکەی هۆمیرۆسدا بینیمان.

ئێمە بێدەنگیی ژینەکیی و لەزەتاویشمان هەیە لەگەڵ کتێبدا (سرووتی خوێندنەوەدا). ئێمە لە کاتی کتێب خوێندنەوەدا زمانمان (فیزیکمان) بێدەنگ دەبێ و ناخمان قسە دەکا: ناخمان بە بێ دەنگی دێ. ناخمان دەکەوێتە گفتوگۆ لەگەڵ کتێب و جیهانی خوێندنەوەدا. پاموك لە کتێبی (من درەختێکم) لەسەر زاری مامۆستایەکدا دەڵێ: ((کاتێك کتێب دەخوێنیتەوە بە هیچ شێوەیەك نابێت قسە بکەیت)).(4) بێگومان بێدەنگی بەشێکە لە سرووتی کتێب خوێندنەوە، هەر بۆیەشە لە کتێبخانەکاندا دەنگە دەنگ شتێکی ناشیرین و بێزارکەر و نامۆیە؛ تەنانەت ڕێگە پێدراویش نییە. لێرەدا بێدەنگی هەژمووونی خۆی هەیە: هەژموونی مەعریفیی. مادەم کتێب قسە دەکا، دەبێ هەمووومان بێدەنگ بین. لێرەدا ئێمە گفتوگۆ لەگەڵ کتێب دەکەین، ئەو قسەمان لەگەڵدا دەکا، بۆیە دەبێ بێدەنگ بین و بە بێ دەنگی گوێی لێ بگرین (زمانی کتێب وشە و ڕستە بێدەنگەکانن). مادەم کتێب بە بێ دەنگی قسەمان لەگەڵدا دەکا، بۆیە دەبێ ئێمەش بێدەنگ بین: بە زمانی ناخ قسەی لەگەڵ بکەین و لە ناخەوە گوێی لێ ڕابگرین. ئەلبێرتۆ مانگویل لە کتێبی ((کتێبخانە لە شەودا)) دەڵێ: ((شەوان، لێرە لە کتێبخانەدا، دەنگێك هەن، کە هی ڕۆحن)).(5) دەشڵێ: ((لە باخچەی ماڵەکەمدا دوو داری سفێرا هەن، کە ڕێك لەودیو پەنجەرەی کتێبخانەکەمدان. هاوینان کە هاوڕێکانم سەردانم دەکەن، هەندێك جار بە ڕۆژ و زۆربەی جاریش بە شەو، لە بنیان دادەنیشین و قسە و باس و گفتوگۆ دەکەین، بەڵام

لە ناو کتێبخانەکەدا کتێبەکانم ناچارمان دەکەن، کە واز لە قسەکردن بهێنین و بێدەنگی لێ بکەین)).(6) ئەم بێدەنگییە بێدەنگییەکی مەعریفییە، بێدەنگی داهێنانە. بێدەنگییەکە دەسەڵاتی کتێب (مەعریفە) بەسەرمانیدا دەسەپێنێ، تا بتوانین لە ناو بێدەنگیدا بیر بکەینەوە و تێبگەین: تێبگەین لە جیهانی تایبەتی کتێب (وشە). لەو کۆمەڵگانەی، کە بیرکردنەوە و عەقڵ (کتێب) زاڵ و باڵادەستن، ئا لەوێدا بێدەنگی و هێمنیش، بێدەنگی و هێمنی لە پێناو ئازادی و خۆشگوزەرانی و داهێناندا، زاڵ و باڵادەستن. مرۆڤی خوێنەر بە سروشتی خۆی ناتوانێ زۆربڵێ بێ؛ چونکە ئەو لەگەڵ کتێب دەدوێ (هاوڕێی خوێنەر هەر تەنیا مرۆڤ نییە، بەڵکو وشەشە. ڕاستییەکەی نزیکترین هاوڕێی ئێمە وشەیە {زمانە}، بەڵکو وشە بەشێکە، بەشێکی بنەڕەتییە لە بوونمان)؛ ئەو بێدەنگی دەرەوە جێ دەهێڵێ و تووڕی هەڵدەدا، بۆ ئەوەی بگاتە بێدەنگی ناوەوە: بێدەنگی لەگەڵ بیرکردنەوە و کتێبدا، واتە ئاخاوتن (مۆنۆلۆگ) لەگەڵ کتێب و بیرکردنەوەدا. مانگویل و هاوڕێکانی لە جیهانێکی (ماڵێکی) بێدەنگدا هەمان کار دەکەن. بە چاو و زەین لەگەڵ کتێبدا گفتوگۆ دەکەن (ئەوان لە بنەڕەتدا بێدەنگ نین، بەڵکو دەنگی مەعریفییان {دەنگی مەعنەویی و دەنگی کتێبیان} زاڵ کردووە، تا بوار بۆ بیرکردنەوە بڕەخسێنن و خۆش بکەن)؛ بۆیە ئێمە دەبێ پانتاییەکی زیاتر ببەخشینە بیرکردنەوە (خوێندنەوە)، تا بتوانین لەم بێدەنگییە مەعریفییەدا، دەنگی زوڵاڵی ژیان هەڵهێنجین و بەرهەم بهێنین؛ ئەو دەنگەی، کە دەنگی ئاشتییە و دەنگی خۆشگوزەرانی و ئازادییە؛ دەنگی دادپەروەری و سەربەخۆییە… دەنگی ژیانە، کە گاڵتە بە بێدەنگی مەرگ (عەدەم) دەکا.(7)

لە ئۆدیسەشدا گوێمان لە دەنگی هەنگوینیی دەبێ:

((نزیك بەوە، ئەی ئۆدیسیۆسی بەناوبانگ
ئەی شانازی ئاخییەکان و شکۆمەندییان
کەشتییەکەت لە کەنارەکەمان لەنگەر بکە و
گوێ لە گۆرانییەکەمان ڕابگرە
هیچ پیاوێك نەبووە
کە بە بەلەمە ڕەشەکەی
بە بەردەم ئەم دوورگەیەدا ڕەت بووبێ و
گوێی لە دەنگی تێکەڵاو بە هەنگوین نەبووبێ
کە لە دەممانەوە دەتکێ
پاش ئەوەش، کە پێ بە دڵ چێژ لە گۆرانییەکانمان وەردەگرێ
ئیدی پەڕینەوەکەی لە دەریادا تەواو دەکا و حیکمەتیشی زیاتر

ده‌بێ…)). (8)

ئێمه بێده‌نگی پیرۆزیشمان هه‌یه، که ئه‌مه‌یان تایبه‌ته به خوا و به خواپه‌رستییه‌وه. واته هه‌موو بێده‌نگییه‌ك به‌رانبه‌ر به خوا پیرۆزه. کاتێك خوا قسه ده‌کا ده‌بێ هه‌موومان بێده‌نگ بین: ده‌نگی ئینجیل و ته‌ورات و قورئان ده‌نگی پیرۆزی خوان، ده‌بێ له ئاستیاندا وه‌ك به‌نده و وه‌ك خواپه‌رست بێده‌نگ بین (ئێمه‌ی موسڵمان له منداڵییه‌وه پێمان ده‌گوترێ، که نابێ له کاتی قورئان خوێندندا قسان بکه‌ین و قسه‌کردن گوناحه. واته ده‌بێ گوێی لێ بگرین). ئا ئه‌م بێده‌نگییه بێده‌نگییه‌کی پیرۆزه، چونکه بێده‌نگییه‌که له پێناو خوایه و بۆ خوایه. له ئه‌لیاده‌شدا هاتووه ده‌ڵێ: ((با ئێستا ئاو بێنین ده‌ستمان بشۆین، بێده‌نگی پیرۆز بپارێزین و له‌به‌ر زیۆسی کوڕی کڕۆنۆس بپاڕێینه‌وه، تا ڕه‌حممان پێ بکا)). (9) له‌مه‌وه تێده‌گه‌ین، که بێده‌نگی پیرۆز به‌نده به سرووتێکی خواپه‌رستییه‌وه. واته ئێمه ده‌بێ له ئاست خوادا پیرۆزانه بێده‌نگ بین؛ ئه‌مه‌ش له کاتی سرووته ئایینییه‌کانی وه‌ك نوێژکردن و نزاکردن و پاڕانه‌وه له خوادا به‌ده‌رده‌که‌وێ و به‌رجه‌سته ده‌بێ. خوا چونکه ده‌نگی نییه، ئێمه‌ش به بێ ده‌نگی له‌گه‌ڵی ده‌دوێین. ئه‌م بێده‌نگییه پێی ده‌گوترێ بێده‌نگی پیرۆز، که له نوێژکردن و نزاکردن و زیکر و پاڕانه‌وه‌دا به‌ده‌رده‌که‌وێ و به‌رجه‌سته ده‌بێ. واته ئێمه ده‌بێ له ئاست خوادا به‌بێ ده‌نگی (له‌ناخماندا) بدوێین و لێی بپاڕێینه‌وه و قسه‌ی له‌گه‌ڵدا بکه‌ین (ئه‌م بێده‌نگییه پێی ده‌گوترێ بێ ده‌نگی پیرۆز). هه‌ر له‌به‌ر ئه‌مه‌شه، که نوێژکردن و دوعاکردن به بێ ده‌نگی ده‌کرێن. ئا ئه‌م بێده‌نگییه هۆمیرۆس به‌ر له ئه‌وه‌نده هه‌زار ساڵه پێی ده‌ڵێ بێده‌نگی پیرۆز.

بێده‌نگی پیرۆز هه‌رگیز به واتای وسکت بوون نییه، به‌ڵکو به واتای گفتوگۆیه له‌گه‌ڵ زاتی خوا؛ به‌ڵام بێده‌نگییه‌ك – زۆربه‌ی جار – ڕۆحی و مه‌عنه‌وییه و زمانی ناخ له‌گه‌ڵ خوادا قسه ده‌کا، نه‌ك زمانی ده‌نگی فیزیکی. خۆی خواپه‌رستی له‌سه‌ره‌تاوه بریتییه له تێڕامانی بێده‌نگانه له نهێنی بوونی خوا و گه‌ردوون. له‌مه‌وه خواپه‌رستیی پێویستی به ژاوه ژاو و هه‌را و زه‌نا و ده‌نگه ده‌نگ نییه، به‌ڵکو بریتییه له فه‌لسه‌فه‌ی خه‌یاڵ و تێڕامان. واته فه‌لسه‌فه‌ی بیرکردنه‌وه‌ی بێده‌نگانه له واتای بوون و ژیان و گه‌ردوون. که‌واته بێده‌نگی پیرۆز بریتییه له یاد و زیکری به‌رده‌وامی خوا. هه‌ر بۆیه‌شه به پێی ئینجیلی یۆحه‌ننا وشه خوایه، نه‌ك ده‌نگ ((له ده‌سپێکدا وشه هه‌بوو، وشه‌ش له‌لای خوا بوو. وشه خوا بوو، ئه‌و له ده‌سپێکدا له‌لای خوا بوو. به‌و هه‌موو شتێك چێ بوو، به بێ ئه‌و هیچ شتێك چێ نه‌ده‌بوو له‌وانه‌ی که چێ

بوون…)) (10) لە ڕوانگەی نووسەرێکی وەك (نیکۆس کازانتزاکی) شەوە بێدەنگی پیرۆز پێوەندی بە هەندێك ساتەوەختی تاکگەراییەوە هەیە، ئەو دەڵێ: ((من حەز دەکەم ڕۆژی یەکشەممان بە تەنیا بۆ خۆم بچمە دەرێ و پیاسان بکەم، چونکە هەست دەکەم، کە ئەگەر لەگەڵ برادەران بم – ئەوا قسە و پێکەنین و نوکتەکانیان – لە بەهای بێدەنگی پیرۆز کەم دەکەنەوە)).(11)

با لەبیر نەکەین، بێدەنگییەکیش هەیە سامناکە (ڕەنگە زۆربەمان ڕۆژانە لە ناویدا بژین)، کە لەگەڵ یادەوەری مەرگدایە. واتە ئەوکاتەی ئێمە تەنیاین و لە کەشێکی تەواو کڕ و کپ و بێدەنگدا، بیر لە ڕابردووی کەسە مردووە ئازیزەکانمان دەکەینەوە، کە ئەوان جاران لەگەڵ ئێمەدا دەژیان و بەڵام ئێستا ساڵانێکە لە ژیاندا نەماون… ئا بەم شێوەیە شوێنی (یادگەی) ئەوان لە خەیاڵماندا، شوێنی چۆڵی واقیعی و ماددی ئەوانمان وەبیر دەهێنێتەوە… ئا لەمەشەوە پێوەندی پتەوی نێوان ئەم هەستی چۆڵەوانی و ئەم یادگارییە، پێوەندییەکە، کەڵ هەستی سۆز و حەسرەت و سامناکیمان پێ دەبەخشێ. واتە ئێمە لەناو نائومێدی واقعیدا و حەسرەتی خەیاڵاویدا، دەبینە بەشێك لە ملانێی سامناکی نێوان غەریزەی ئیرۆس (ژیان) و غەریزەی ساناتۆس (مەرگ).

بێدەنگی لە هەموو ئاستێکدا بەدەردکەوێ. بەنموونە: بێدەنگی هەیە خەمۆکییە، لە خەمەوە لەدایك دەبێ؛ خەم توانای دواندنی سروشتییمان دەکوژێ. لە ئەلیادەدا هاتووە دەڵێ: ((ڕۆڵەی ئاخییەکان بەهۆی خەمی زۆریان، لە بێدەنگییەکی زۆردا مانەوە)).(12) نابێ لەبیر بکەین، کە شەرمیش بێدەنگی بەرهەم دەهێنێ. شەرم وەك خەم ئیرادە تێکدەشکێنێ: ئیرادەی جووڵە و ئیرادەی قسەکردن. ڕاستییەکەی شەرم و خەم بەرهەمهێنی یەکن. واتە هەم شەرم خەم بەرهەم دەهێنێ، هەم خەم شەرم بەرهەم دەهێنێ. شەرم بەر لە هەر ئەندامێك زمان دەشکێنێ (دەبەستێ). بەواتای مرۆڤی شەرمن مرۆڤێکی بەستەزمانە. مرۆڤی شەرمن زۆربەی وەخت بێدەنگە: بێدەنگییەکی نەرێنیی.

دواجار هیچ شتێك هێندەی دەنگ مرۆڤ نەمر ناکا: دەنگی گۆرانی و دەنگی گۆرانیبێژ. بەپێچەوانەش هیچ شتێك هێندەی بێدەنگی (بێدەنگی تۆمارکراو) مرۆڤ نەمر ناکا: بێدەنگی وشە و بێدەنگی وێنە. کەواتە ئێمە لەناو پارادۆکسی دەنگ و بێدەنگیدا دەژین. دەنگی ئێستامان نیشانەی ژیان و زیندوویمانە. دەنگی ڕابردووشمان (گۆرانی) و بێدەنگی ڕابردووشمان (وشە و وێنە) نیشانەی بوونمان بووینە: نیشانەی ئەوەی، کە ئێمە هەبووین و هەین. لێرەوە ئێمە بەرهەمی

ناکۆکیی و ملانێی نێوان دەنگ و بێدەنگین. واتە نێوان بوون و عەدەم. بەڵێ، دەنگ بوونە و بێدەنگی عەدەمە. لەمەوە منیش لەگەڵ کازانتزاکی دەڵێم: ((لەگەڵ دەنگی جیهانی بینراو و تێکەڵکردنی بە دەنگی شاراوەی ناخمدا، توانیم دڵ بە تاریکی سەرەتایی ژێرزەمینی عەقڵم بدەم و دەرگای قەفەزەکەش بکەمەوە و دنیا ببینم)). (13)

ژێدەر و پەراوێزەکان:

1- سیفەتێکی دەنگ ئازادییە، چونکە خۆی دیاردەیەکی سروشتییە. هەموو دیاردەیەکی سروشتییش بەندە بە ئازادییەوە و لەناو سروشتی ئازادیدا هەڵدەقووڵێ.

2- ((هەڵبژاردنی بێدەنگی تەنها بە مانای قسەنەکردن نایەت، بەڵکو بە مانای ئەوەیش دێت، کە چۆن فێر ببین گوێ بۆ هەموو دەنگەکانی چواردەورمان شل بکەین)). بڕوانە: پاولۆ کۆیلۆ، حیکایەتەکانی دوێنێ و ئەمڕۆ، وەرگێڕانی ئازاد بەرزنجی (چاپی دووەم 2017)، ل 28

3- هوميروس، الالياذة، ترجمة: احمد عثمان (الطبعة الاولى – 2004 م)، ص 351

4- ئۆرهان پاموك، من درەختێکم، وەرگێڕانی سامان کەریم (چاپی یەکەم 2018)، ل 139

5، 6- ألبرتو مانغويل, المكتبة في الليل, ترجمة أحمد م. أحمد (دار الساقي, الطبعة الثانية – 2016), ص 21, 202

7- کازانتزاکی دەڵێ :((ئێمە دئاخڤین، لێ بە بێ دەنگی، بە زمانی فریشتان)). بنۆڕە: نیکوس کازانتزاکیس, تقرير ال غريكو (سيرة ذاتية فكرية), ترجمة: ممدوح عدوان (الطبعة الثالثة – 2004), ص 239

8- هوميروس, الاوديسة, ت: دريني خشبي (دار التنوير, الطبعة الاولى – 2013), ص 196

9- هوميروس, ألالياذة, ترجمة: أحمد عثمان (الطبعة الاولى – 2004), ص 330

10- التفسير التطبيقي للكتاب المقدس, انجيل يوحنا, ص 2168

11- نيكوس كازانتزاكيس, تقرير الى غريكو (سيرة ذاتية فكرية), ترجمة: ممدوح عدوان (الطبعة الثالثة – 2004), ص 157

12- هومیروس، ألالیاذة, ترجمة: احمد عثمان (الطبعة الاولی – 2004), ص 324

13- نیکوس کازانتزاکیس, تقریر الی غریکو (سیرة ذاتیة فکریة), ترجمة: ممدوح عدوان (الطبعة الثالثة – 2004), ص 26

بەختیار محەمەد

سێ چیرۆکی زۆر کورت بۆ باوکم.. بڵند باجەڵان

بابە

دەستەسرێکی لە گیرفانی دەرھێنا و بۆ منی ڕاگرت. گیرفانەکانم پڕ بوون لە کلێنکس، بۆیە گوتم: پێویستیم پێی نییە. دواتر بیرمکردەوە، چی دەبوو ئەگەر دەستەسڕەکەم لێ وەربگرتایە و فرمێسکەکانی چاوم نا، ئەوانەی دڵم پێ بسریبایەوە. چەند ڕۆژێك بوو دڵم ئازاری هەبوو. ڕۆیشتم بۆ لای دختۆر، گوتی: خۆت تاقیبکەوە بزانە دەتوانی لە ماوەی ڕۆژێکدا چەند کیلۆ هەنار و ترێ بخۆی. من دەمزانی کێشەی دڵم ئەوە نییە کە گەدەم گیراوە و ناتوانم هیچ بخۆم، کێشەی دڵم دووری ئەو کەسەیە دەستەسڕێکی لە گیرفانی دەرھێنا و بۆ منی ڕاگرت و من گیرفانەکانم پڕ بوون لە کلێنکس و نەمگوت: بێنە بیخەمە سەر دڵم. ئای بابە گیان چەند بیری تۆ و دەستەسڕەکەت دەکەم!

مردوو

پەرۆشی من بۆ ئەوە بوو، جارێکی تر تۆ ببینمەوە و بەیەکەوە لە باخچە بچوکەکەی ماڵەوەمان دابنیشین و چایە بخۆینەوە، چونکە تۆ باوکی من بووی. کراسێکت کڕیبوو، کات دەرفەتی نەدای لەبەری بکەی. کە تۆ دەچوویتە نێو باخچە، هەموو باڵندەکان دەهاتن و لە چواردەورت کۆدەبوونەوە، هەمیشە دەستەکانت پڕبوون لە نوقڵ، بۆ باڵندەکان نا، بۆ ئەو ئازارانەی من کە هەمیشە داگیریان دەکردم.

ئەو کەسەی کە تەرمەکەی دەشۆردی، هاواری کرد: ئەو هەموو باڵندەیە چی دەکەن لەسەر ئەو تاتەشۆرە سپییە؟ ژوورەکەت پڕ ببوو لە باڵندە، بۆ ناشتنی تۆ نەهاتبوون، ئەوان بۆ ئەوە لەوێ بوون، ببینن کە ئەو ئازارەی تۆی کوشت، نەبووە بە نوقڵ؟

(و)

سەرپۆشەکەی دا بەسەریدا و ڕووخساری سوور ببوو. دایکم هەمیشە هەر وابوو، هەر کاتێ بیری باوکمی دەکرد، لەچکەکەی دەدا بەسەریدا و ڕووخساری سوور. وەك ئەوەی هەستی بە دوودڵی و پەشۆکاوی من کردبێت، گوتی: بەفر هێندە باریوەتە نێو حەوشەکەمان، مرۆڤ نیگەران دەبێت. دەمزانی دایکم نیگەرانی بارینی بەفر و حەوشەکەمان نییە، ئەو تەنیا بیری باوکمی دەکرد، کە بەیانییەك بەر لە نوێژی بەیانی، کڵاوەکەی کردە سەری و گۆچانەکەی لە دەستی گرت و کفنە سپییەکەی لەبەر کرد و چەند کتێبێکی سەوزی خستە بن هەنگڵی و ڕۆیشت و نەگەڕایەوە و دایکم و سەرپۆشەکەی دایکمی بۆ ئەبەد تەنیا کرد و دایکم گوتی: نەگەڕایەوە باوکت!

خەباتی چینایەتی و تیرۆری هاوڕێ بەکر علی!.. سابیر م

سەرەتا ئەوە بڵێین کە دابڕینی کارەساتی تیرۆری هاوڕێی گیان بەختکردوو (بەکر علی (لە سەرجەم هەلومەرجی سیاسی و ئابوری و فەرهەنگی خەباتکارانەی چینایەتی ئەو سەردەمە ، جۆرێکیترە لە تیرۆری هەوڵ و تێکۆشانی خەباتکارانەی) بەکرعەلی (و هاوڕێکانی ، وە جۆرێکیترە لە سەرکوتی بزووتنەوە ناڕەزایەتی و چینایەتیەکانی ناو کۆمەڵگای کوردستان .

ئەو گیان بەختکردووی” نیشتمان و کوردستان “نەبوو ، بێگومان ئەو دەستی نووسینی شیعرو هونەری هەبووە، بەڵام ئەمە پێکهاتەی کەسایەتی ئایدتەنتی سیاسی تەواوی ئەو هاوڕێ گیان بەختکردوە نیە.

ئۆپۆرتۆنیزمی بێشەرمانەی ووردەبۆرژوازی و خۆهەڵواسین بە خۆبردنە پێشەوە لەناو کۆمەڵگادا بەسوودوەرگرتن لە تیرۆر و خوێنی گەشی

هاوڕێ بەکر عەلی کارێکی نا□ردانەو بەتەواوەتی ئابڕوچوانەیە. لە قۆناغێکی مێژوویی کە عێراق و هەرێمی کوردستان دوابەدوای داگیرکردنی عێراق و خرۆشانە جەماوەریەکانی ئەو د□ق□رانە ، بوارێکی سیاسی و کۆمەاڵیەتی ئازادانە بۆ سەرجەم چینە چەوساوەکانی عێراق و کوردستان هاتنە ئاراوە.

ئەوە باسێکیترە کە بۆچی بزووتنەوەی کۆمۆنیستی و کرێکاری نەیتوانی بە ئاڕاستی□□کی شۆڕشگێڕانەدا بڕوات ، بەڵام چاوپۆشیکردن و خۆگێل کردن لە خەباتێکی چینایەتی ئەو سەردەمە بە هەر کەمو کوڕیەکەوە کارێکی ئۆپۆرتۆنیستانەو بۆرژوازیانەیە.

جێگەو ڕێگەی بەرزی هاوڕێی گیان بەختکردوو لە) شاعیر(بونیدا نیە ، بەڵکە هوڵقوڵاوی بزووتنەوەیەکی بەرچاوو بالفیعلی بێکاران و خەڵکی چەوساوەی کوردستان بوو. لە (یەکێتی بێکاران)دا بە هیممەتی جەسورانەی هاوڕێانی کۆمۆنیست خەباتێکی سەرسەخت و تاڕادەی گیانبەختکردن پیادەئەکرد دژ بە هەر تیرۆرێکی سیاسی کە بەنیازبوو ئەم ڕێکخراوە جەماوەریە بەرەو متیۆدێکی ناسیۆنالیستانەو بۆرژوازیانە بەرێت.

حیزبە قەومیە کوردی و ئیسالمی و لێبڕاڵەکان و بەرەی کوردستانی ئەو کاتە زۆر نیگەران و تووڕەبوون لە سەرهەڵدانی خەباتگێڕانێکی جەسووری چینایەتی لەو کاتەدا. ڕێپێوانە نەخشە بۆکێشراوەکەی یەکێتی بێکاران لە ١٩/ ٦ کە نەتوانرا ئەنجام بدرێت ، بروسکەیەکی تاسێنەری چینایەتی بوو دژ بە حاکمان و دەسەاڵتدارانی ئەو سەردەمەی بۆرژوا -کۆمبڕادۆرەکانی کورد.

هەڵپێکانی توانا دڵێر و سیاسی و جەماوەری و هونەری و شیعریەکانی بەکر علی لە گەڵ خەباتێکی چینایەتی و جەماوەی وە بەتایبەت لەگەڵ یەکێتی بێکاراندا لەم چەشنەدا، ترسێکی گەورەی خستە دەسەاڵتدارانی بەکرێگیراوی مۆنۆپۆڵە جیهانیەکان لەوکاتەدا. ئەزموونی سیاسی ئەو کاتەو هاتنە مەیدانی خەباتی جەماوەری ، تەنها بڕیاڕێکی حیزبی دابڕاو نەبوو لەو هەلومەرجە گشتیەی ئەو کاتە. چەپی ڕیفۆرمیست و ڕەوتە سیاسیەکانی ئەو سەردەمە وێڕای شکستی میتۆدی ڕیفۆرمیستانەیان لە ڕێکخستنی شۆڕشی پڕۆلیتاریدا ، ئەوە بڕیاڕی ئەوان نەبوو کە خەباتی جەماوەری بەم شێوەیە سازمان بدرێت.

هەر تێکۆشەرێکی سیاسی و جەماوەری و بەتایبەت مارکسیست لە یەکێتی بێکاراندا کە بەیەکەوە کارمان کردوە، ئەو ڕاستیەیان ئەزانی کە ئەم جۆرە بزووتنەوە جەماوەریانە پێویستیان بە پشت و پەنایەکی سیاسی و شێلگیری سیاسی وەک حیزبێکی ڕابەری پڕۆلیتاریای عێراق و هەرێم هەبوو ، ب□□م بەداخەوە ئەو هەلومەرجەی ئەوکاتە لەسەر ئەوە ڕانەئەوستا ئایا ئەو حیزب و ڕابەرایەتیە چینایەتیە لە ئارادایە

یان نا.
خەباتی چینایەتی ئەو کاتە لە هەلومەرجێکی سیاسی ئەوتۆدا بوو، کەدەبوایە وە ئەرکێکی چینایەتی ئەو خەباتە بە هەر کەموکوڕیەکەوە بەت بەرە پێشەوە بەرین وە ئەنجام بدەین. ئەوە هەڵسوڕانی ئەمەو ئەو هاوڕێیانە بوو کە خودی ئەو ڕەوەندە سیاسی و ڕێکخراوە سیاسیەکانی چەپی ڕیفۆرمیستیەکانی ئەوکاتەی ئەوان بە کۆمەڵگا بناسێنین وە پێگەی ئەوان لە کۆمەڵگادا بەرزکەینەوە ، نەک بە پێچەوانەوە.
تیرۆری نەزیر عومەر، شاپور و قابیل و فڕاندنی هەڵسوڕاوانی یەکێتی بێکاران ، ..هتد ، زادەی ئەم هەلومەرجە سیاسی و ئابووریەی ئەو سەردەمە بوون. حاکمان و دەسەڵاتدارانی بۆرژوا کۆمبرادۆری ئەو کاتەو ئێستای هەرێم و عێراق نەک هەر ویستویانە کادیران و تێکۆشەرانی خەباتکارانی بزووتنەوە چینایەتیەکان تیرۆر بکەن ، بەڵکە لەپاڵ ئەمەشدا هەوڵیانداوە کە خودی میتۆدی خەباتکارانەی ئەم ڕێکخراوە جەماوەریانە بگۆڕن بە میتۆدێکی ناسیۆناڵ چەپانەوە وە لەدوا ئەنجامدا بیانخەنە باوەشی حیزبە ناسیۆنالیست و قەومیە کۆنەپەرستەکانی کوردایەتیەوە.
کە لە کۆتاییدا نەک هەر ئەم نەبەردیەی خەباتی چینایەتیەیان تێکشکاند ، بەڵکە توانیان تیرۆری گەلێک هاوڕێیان و تێکۆشەرانی ناو ئەم بزووتنەوەیە ئەنجام بدەن، وە لەژێر ترس و خەفەقان و ئیستبدای خۆیان کە دروستیان کردبوو لەم ڕاستایەدا گەلێک لە هاوڕێیانی تێکۆشەریان ناچارکرد کە بچنە دەرەوەی وڵات.
ئەو خواست و ئاواتە سیاسیەی کە چینی کرێکار و جەماوەری چەوساوەی هەرێم و عێراق ، کە ئەو کاتە ئاواتەخوازی ئامادەبوونی بوون لە مەیدانی سیاسی خەباتی چینایەتیدا ، وەک هێزێکی سیاسی و ڕێکخراوی چینایەتی مارکسیستانە تا ئێستاش نە لە هەرێم و نەلە عێراق و بگرە لە ناوچەکەشدا ، نەهاتەتە ئاراوەو ، هیچ هەمایەکی دەخەشکەرانە لە ئارادا نیە کە ناوکەکییەکی سیاسی تێکۆشەرانەی لەم چەشنە لەسەر گۆڕەپانی خەباتی چینایەتی لەو ناوچانە بەدی ناکرێت ، بەجگە لە چەند هەوڵێکی تاک و تەرای لێرەو لەوێ.
یادی گیان بەختکردنی هاوڕێ بەکر عەلی بەرزو بەڕێز بێت!
سەرکەوتوبێت خەباتی چینایەتی دژ بەسەرمایەداران و بۆرژوا - کۆمبرادۆرەکان!
بەرەو وەدیهێنانی ئامانجە سیاسیەکانی خەباتی چینایەتی تەواوی هاوڕێیانی گیان بەختکردوو ، لە سازماندانێکی شۆڕشگێڕانەی سیاسی پڕۆلیتاریا لەو ناوچانەدا !

سا بـير م .
٢ / ٩ / ٢٠٢٣